

ირაკლი მეგრელიშვილი

პირველი დემოკრატიული გარდაქმნები საქართველოში

აბსტრაქტი

სტატია მოიცავს საქართველოში განხორციელებულ პირველ დემოკრატიულ გარდაქმნებს, კერძოდ, 1918-1921 წლებს, როდესაც საქართველო არა მხოლოდ გამოეყო რუსეთის იმპერიას და გამოაცხადა დამოუკიდებლობა, არამედ პირველად მის ისტორიაში მოახდინა ფეოდალური სისტემისგან სრულად გათავისუფლება და თანამედროვე ევროპული ტიპის სამართლებრივი სახელმწიფოს ფორმირება. სწორედ, ამ პერიოდში განხორციელდა დემოკრატიული რეფორმები სახელმწიფო, ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროში, რაც წინამდებარე სტატიის კვლევის საგანია. ნაშრომში განვიხილავ ყველა მნიშვნელოვან დემოკრატიულ რეფორმას, რომელიც გახდა თანამედროვე საქართველოს ერთგვარი ლეგიტიმური საწინდარი.

საკვანძო სიტყვები: გარდაქმნები, ჟორდანია, სოციალ-დემოკრატია, პოლიტიკური, სეკულარიზმი

შესავალი

წინამდებარე კვლევითი სტატია წარმოადგენს აღწერილობით ნაშრომს, რომლის საგანია პირველი დემოკრატიული გარდაქმნები საქართველოში. ქვემოთ ჩვენ მოკლედ აღვწერთ ამ თემის აქტუალობას, ჩამოვყალიბებთ ძირითად კითხვებს და გავცემთ პასუხს თუ როდის და რა ფორმით განხორციელდა საქართველოში პირველად დემოკრატიული რეფორმები.

მიგვაჩნია, რომ არსებული საკითხი დღესდღეობით აქტუალური და რელევანტურია ისეთ განვითარებად ქვეყნებში, როგორც საქართველოა. ამ სახელმწიფოში სამოქალაქო საზოგადოებას, პოლიტიკურ ისტებლიშმენტს და უბრალო ხალხს ერთნაირად დიდი მისწრაფება გააჩნია მათი სამშობლო იხილონ მოდერნიზებული და თანამედროვე ევროპული ქვეყნების შესაბამისი სტანდარტებით. ჩვენი ზოგადი დაკვირვების შედეგად, შეიძლება ითქვას, რომ მედიასა და სოციალურ ქსელებში რეფორმები და მოდერნიზაცია თითქმის ყოველდღიური საუბრის თემაა. პოლიტიკური და საზოგადოებრივი დებატები მკაფიოდ აჩვენებს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია მოდერნიზაციის სურვილი და მისწრაფება, არსებობდეს განვითარებული ეკონომიკური, სამართლებრივი, პოლიტიკური, კულტურული და სამოქალაქო სფეროები. როგორც ჩანს, საქართველოს საბოლოო გზაა გახდეს ევროპის კავშირის წევრი და ევროპის იდეა, სწორედ, რომ ყველა რეფორმისა და ცვლილების გამამართლებელი ცნებაა. შესაბამისად, დისკუსია ყოველი ახალი კანონისა და რეფორმის შედეგების შესახებ კიდევ დიდხანს გაგრძელდება. ამიტომ ჩვენი კვლევის მთავარი ამოცანაა განვსაზღვროთ კვლევის ძირითად კითხვაზე პასუხი, რომელიც შემდეგნაირად შეგვიძლია: როდის დაიწყო პირველად საქართველოს დემოკრატიული გარდაქმნები, ვინ იყო მისი ლიდერი და რა კონკრეტული პროექტები განხორციელდა მისი მეთაურობით. შესაბამისად, უნდა დავადგინოთ, რა სახის პროექტები განხორციელდა პოლიტიკურ, სოციალურ და კულტურულ ცხოვრებაში?

აქედან გამომდინარე, ჩვენი კვლევის ძირითადი ტექსტის დიდი ნაწილი დაეთმობა, სწორედ, ამ კითხვებზე პასუხის გაცემას, რაც დაგვეხმარება საქართველოში განხორციელებული დემოკრატიული გარდაქმნების მეცნიერული კუთხით გააზრებაში. ეს ყველაფერი კი საქართველოს პირველ დემოკრატიულ რესპუბლიკას უკავშირდება, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 1918-1921 წლებში. ამ პერიოდში განხორციელდა, სწორედ, პირველი დემოკრატიული გარდაქმნები, რომელსაც სათავეში მსოფლიოში პირველად არჩეული სოციალ-დემოკრატიული მთავრობა ხელმძღვანელობდა. დრის ეს მონაკვეთი ძალიან

მოკლე ხანს გაგრძელდა, მაგრამ ქართული პოლიტიკური და ეკონომიკური ელიტა ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით აღვსილი იყო ევროპული იდეებითა და გარკვეულ წილად მოახერხეს საქართველოს მოდერნიზება ევროპული ტენდენციების მიხედვით. ეს **გარდაქმნები შეეხო ყველას დაწყებული ხელისუფლებიდან დამთავრებული სახელმწიფოს უბრალო წევრებით**. სამწუხაროა, რომ ყოველივე ეს შეაჩერა მორიგმა რუსულმა ოკუპაციამ, რეპრესიებმა და ათასობით გონება გახსნილი ადამიანების დახვრეტამ, რამაც საქართველო მთლიანად ჩამოაცილა დასავლური განვითარების გზას.

გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, კვლევითი სტატია დაფუძნებული იქნება ერთი ქვეყნის მაგალითზე. კვლევის ფარგლებში ჩვენ მოვიძიებთ თითქმის ყველა არსებულ ლიტერატურას, კვლევასა და ნაშრომს, რაც კი აღნიშნულ საკითხს ეხება. დავამუშავებთ და ვეცდებით გავცეთ პასუხი ჩვენ მთავარ კითხვას.

კვლევის საგნის შესასწავლად მეთოდოლოგიის სახით ჩვენ გამოვიყენებთ ყველა შესაბამის წიგნს, პუბლიკაციას, გამოსვლებს, განცხადებებს, სტატიებს, ინტერვიუებს და სტატისტიკურ მონაცემებს. კვლევის ანალიზის მიზნით ჩვენ ასევე გამოვიყენებთ ინტერნეტში არსებულ სამეცნიერო ლიტერატურას. დავამუშავებთ მასთან დაკავშირებულ საკითხებს, რომელიც ეფუძნება შესაბამის წყაროებსა და სამეცნიერო ლიტერატურას.

ვიმედოვნებთ, რომ მოძიებული ბიბლიოგრაფია და ზოგადი კვლევა მოგვცემს შესაძლებლობას ჩვენი თეზისი საინტერესო იყოს, როგორც ქართველი, ასევე უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისთვის და არა მხოლოდ სამეცნიერო საზოგადოებისთვის, არამედ პოლიტიკური და ისტორიული საკითხებით დაინტერესებული სტუდენტების და სხვა მკითხველებისთვის.

პირველი დემოკრატიული გარდაქმნების ლიდერი

მე-20 საუკუნის პირველი მეოთხედის საქართველოში პოლიტიკური აქტივისტებისა და ელიტის უმრავლესობას სოციალ-დემოკრატები შეადგენდნენ. ესენი იყვნენ ნოე ჟორდანია, ნოე რამიშვილი, აკაკი ჩხენკელი, სილიბისტრო (სილვა) ჯიბლაძე, ისიდორე რამიშვილი, კარლო ჩხეიძე, ევგენი გეგეჭკორი, გრიგოლ ლორთქიფანიძე, ნიკოლოზ ჩხეიძე, ნოე ხომერიკი, სეით დევდარიანი, ბენია ჩხიკვიშვილი და სხვ. მათგან ბევრზე შეიძლება საინტერესო კვლევის ჩატარება, თუმცა ამჯერად ჩვენ გამოვიყავით მათგან ერთ-ერთი ლიდერი - პრაქტიკული და ინტელექტუალური ასპექტებით, რომელიც იმ დროის საქართველოს პოლიტიკური ელიტის უდაო ლიდერი იყო. ეს არის ნოე ჟორდანია (1868-1953). ის იყო თეორეტიკოსი, ინტელექტუალი, პუბლიცისტი, მწერალი და ამავე დროს პრაქტიკოსი საერთაშორისო მასშტაბის პოლიტიკოსი. ქართველი სოციალ-დემოკრატების შეკავშირება, მმართველ პოლიტიკურ ძალად გადაქცევა, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება და შემდგომი სამწლიანი მართვა, ისევე როგორც 1921 წლის რუსეთის მიერ ოკუპაციის დროს მარცხი, სწორედ, მისი პასუხისმგებლობაა, როგორც ლიდერის. კვლევის მიზანსაც, სწორედ, მისი მოღვაწეობის და შეხედულებების შესწავლა წარმოადგენს, როგორც სოციალ-დემოკრატიული ტალღის - საქართველოში პირველი დემოკრატიული გარდაქმნების ავტორის. ქვემოთ ჩვენ გავაანალიზებთ მის პოლიტიკურ შეხედულებებს და მის კონკრეტულ ნაბიჯებს სახელმწიფოს სამსახურში.

გურული აზნაურის ოჯახში დაბადებული, წინაპრებით იტალიური წარმოშობის ნოე ჟორდანიამ დაწყებითი განათლება ჯერ ლანჩხუთის სკოლაში, შემდეგ თბილისის სასულიერო გიმნაზიაში მიიღო. იმის მიუხედავად, რომ მშობლებს დიდი იმედი ჰქონდათ შვილი მღვდელი გამოვიდოდა, თავიდანვე ათეისტური განწყობებით მყოფი ნოე სემინარიაში აკრძალულ ქართულ და რუსულ ლიტერატურას კითხულობდა. ეცნობოდა „ხალხოსნურ“ შეხედულებებს რევოლუციის შესახებ, რაც აინტერესებდა, მაგრამ მის განხორციელებაში ეჭვი ეპარებოდა. საბოლოოდ მისი პოლიტიკური შეხედულებები ჩამოყალიბდა ვარშავაში 1892 წლიდან, სადაც სასწავლებლად წასული გაეცნო ერთის მხრივ მარქსის მოძღვრებას, ხოლო მეორეს მხრივ პოლონელი ხალხის მოძრაობას ავტონომიისათვის, რამაც განაპირობა მისი რუსული „ხალხოსნობის“ იდეებიდან სამუდამოდ ევროპულ სოციალ-დემოკრატიაზე გადასვლა, რომელიც სოციალიზმის გარდა ნაციონალისტურ იდეებსაც ეფუძნებოდა. მისი თქმით, რუსული ხალხოსნობა რეაქციონური იყო და ხალხს ბარბასობისკენ წაიყვანდა, ხოლო ევროპული სოციალ-დემოკრატია მშრომელი კლასის გათვითცნობიერებას და პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოყვანას ისახავდა მიზნად. ყველა სიახლეს, რასაც ეცნობოდა ჟორდანია ვარშავაში, მათ შორის ლიტერატურას, აგზავნიდა საქართველოში. ხოლო როდესაც 1892 წლის ბოლოს საქართველოში დაბრუნდა, ის უკვე სხვა სოციალისტებთან ერთად ჩაება პოლიტიკურ

მოძრაობაში, რომელიც ეგნატე ნინოშვილის გარშემო იყრიდა თავს. მათ მოაწყვეს საქართველოში პირველი მარქსისტული შეკრება, სადაც განსხვავებული შეხედულებების და ერთმანეთთან შეუთანხმებლობის გამო, ნოე ჟორდანიას მიანდეს პირველი სამოქმედო პროგრამის შედგენა. ჟორდანიამ თავისი მსოფლმხედველობით და მიღებული განათლებით იხელმძღვანელა, რის გამოც პროგრამა იყო როგორც სოციალისტური, ასევე ნაციონალისტური (ჟორდანიას, 1990).

ამას მოჰყვა ზემოთ ნახსენები მესამე დასის დაარსება და პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოსვლა, რის გამოც ნოეს როგორც პროგრამის ავტორს დაკავება დაემუქრა და ჟენევაში გაემგზავრა. სწორედ, აქ დაუახლოვდა გ. პლენანოვს და სხვა მეცნიერულ-სოციალისტებს. ხოლო შემდეგ საფრანგეთში და გერმანიაში ცხოვრებისას დაუმეგობრდა კ. კაუცკის. პარალელურად იგი დადიოდა დასავლეთ ევროპის სოფლებში და იკვლევდა გლეხების ცხოვრებას (ჟორდანიას, 1990).

ნოე ჟორდანიამ ამავე პერიოდში დაიწყო პუბლიკაციების წერა მარქსისტულ-სოციალისტურ იდეებზე. სამშობლოში დაბრუნებამდე, მან ცოტა ხნით ინგლისშიც იცხოვრა, რის შემდეგაც 1897 წელს დაბრუნდა საქართველოში, სადაც გახდა გაზეთი „კვალის“ რედაქტორი (გურული, 1999). ამ გზით იგი არალეგალურ პროკლამაციებსაც ამზადებდა და ავრცელებდა. ხოლო საპირველმანისო გამოსვლების და გურიის გლეხთა მოძრაობის გამო, 1901-1902 წლებში ნოე ორჯერ დააკავეს, შემდეგ დროებით გამოუშვეს, განჯაში გადაასახლეს და ხელმეორედ დაკავების ბრძანების გამო, ინგლისში მოასწრო გაქცევა. მისი ციხეში ყოფნის დროს მოხდა, სწორედ, ქართული და ყველა კავკასიური სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის შეერთება რსდმპ-ში, რასაც იგი უარყოფითად შეხვდა (ჟორდანიას, 1990). არადა, როგორც ს. ფ. ჯონსი წერს, როდესაც ჟორდანიას დასავლეთ ევროპაში იყო მას თანასწორ კამათში შეეძლო ყოფნა ისეთ თეორეტიკოსებთან, როგორებიც იყვნენ კარლ კაუცკი, ედუარდ ბერნსტაინი, გიორგი პლენანოვი და ვლადიმერ ლენინი. მის ნაშრომებში გამოთქმული რწმენა საპარლამენტო მონაწილეობაზე, ლეგალურ მუშაობაზე, პლურალიზმსა და პარტიის შიგნით დეცენტრალიზაციაზე მხოლოდ მისი ტაქტიკური საკითხები კი არ იყო, არამედ იდეური კურსი და პოლიტიკური რწმენა, რომლითაც იგი საქართველოს დემოკრატიულ ევროპასთან ერთად არსებობაში ხედავდა (ჯონსი, 2007). ნოე ჟორდანიას ბიოგრაფიის, მისი მოღვაწეობის, პუბლიკაციების, შრომების შესწავლის შემდეგ ვხედავთ, რომ ის მთელი თავისი ცხოვრებით იყო მოდერნიზაციისა და ევროპული იდეის მატარებელი. იგი ქადაგებდა ინდივიდის, ერთა თავისუფლებას და მათ თანასწორობას. მისწრაფოდა პროგრესისკენ და ბრძოლას უცხადებდა დრომოჭმულ, რეაქციონერულ და ფსევდო ღირებულებებს, რომელიც მიმართული იყო ადამიანების იდეოლოგიური მართვისკენ. მისი სოციალისტური შეხედულებები გამოწვეული იყო მშრომელი ხალხის უფლებების დაცვის მოტივით, უსამართლო ჩაგვრის წინააღმდეგ და დაბალი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების სურვილით. ამიტომ იგი ჯერ კლასობრივი დამოუკიდებლობის საკითხს ანიჭებდა უპირატესობას, ხოლო შემდეგ ეროვნულს, რადგან თვლიდა, რომ უკლასო საზოგადოების ეროვნული თვითგამორკვევის პროცესი გარდაუვალი და შეუქცევადი უსისხლო პროცესი იქნებოდა, რაც ერებს მოუტანდა დამოუკიდებლობას და თანასწორობას.

1905 წლის რევოლუციის დროს ჟორდანიას ყალბი პასპორტით დაბრუნდა საქართველოში. ეს ის პერიოდი, როდესაც ბოლშევიკები და მენშევიკები ერთმანეთს გაემიჯნენ. მან მონაწილეობა მიიღო სოციალისტურ ორგანიზაციებში ბოლშევიკების დამარცხებაში და ითავა რედაქტორობა გაზეთებისა „სოციალ-დემოკრატი“, „სხივი“, „განთიადი“ და „ელვა“. იგი არჩეული იქნა რუსეთის პირველ სათათბიროში, სადაც სათავეში ჩაუდგა სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციას. ეს სათათბირო მალევე დაითხოვეს, მაგრამ ნოე ჟორდანიამ მოახერხა შემდგომ სათათბიროებში თავისი კადრები გაეყვანა. პოლიტიკური მოღვაწეობის გამო იგი მცირე ხნით კიდევ ორჯერ დააკავეს, ვიდრე 1913 წლის საყოველთაო ამნისტია არ შეეხა. 1917 წლიდან ჟორდანიას მომხრე იყო საქართველოს დამოუკიდებლობის, ოღონდ ისე, რომ რუსეთს ღალატად არ ჩაეთვალა და რეპრესიები არ დაეწყო. საკითხი გაამართლავდა რუსეთში ბოლშევიკურმა რევოლუციამ და ოსმალეთის შესაძლო ოკუპაციამ, რამაც პრაქტიკულად გამართლებული გახდა 1918 წლის 26 მაისის საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება. ჟორდანიას გახდა ჯერ დროებითი პარლამენტის, შემდეგ მთავრობის მეთაური (ჟორდანიას, 1990).

1919 წელს ჩატარებული საყოველთაო არჩევნების დროს, პროპორციულ სისტემაზე დამყარებულ დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მისმა პარტიამ 130 ადგილზე, 102 დეპუტატი გაიყვანა. მოხერხდა რუსეთის და სხვა თავისუფალი ქვეყნებისგან დამოუკიდებლობის ცნობა. თავად კი, მთავრობის მეთაურობა შეინარჩუნა. მის მიერ განხორციელებულ რეფორმებს, როგორც პირველ დემოკრატიულ გარდაქმნებს ქვემოთ განვიხილავთ. მანამდე კი უნდა ითქვას, რომ ამ ხნის განმავლობაში ქართულმა არმიამ ორჯერ მოიგერია რუსული არმიის სამხედრო აგრესია 1918 წლის იანვარში და 1920 წლის აპრილში. ანა-

რმა თავდაცვითი ომი სომხეთთან 1918 წლის დეკემბერში. ბოლშევიკების ნაქეზებით ამბოხსაც გაუმკლავდნენ აფხაზეთში, მაგრამ 1921 წელს საბოლოოდ დამარცხდნენ რუსეთის მეთერთმეტე არმიასთან, რის შემდეგაც ემიგრაციაში წავიდა მთავრობის სხვა წევრებთან ერთად (ჟორდანიას, 1990) და პარიზში, სტალინის სიკვდილამდე რამდენიმე თვით ადრე გარდაიცვალა.

პირველი დემოკრატიული გარდაქმნების მომზადება

1918 წლის 24 ივნისს ნოე ჟორდანიამ ეროვნული საბჭო დატოვა, იგი კარლო ჩხეიძემ ჩაანაცვლა, ხოლო თვითონ მთავრობის მეთაური გახდა. 8 ოქტომბერს საქართველოს ეროვნულ საბჭოს პარლამენტი ეწოდა (გურული, 1999). საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ფორმირების პოლიტიკური ინსტიტუტების მოწყობის პროგრამა ნოე ჟორდანიამ წარადგინა. 1918 წლის აგვისტოს სდმპ კრებაზე მან განაცხადა, რომ ირჩევდნენ ევროპული ტიპის სოციალიზმის მოდელს და აღიარებდა, რომ კაპიტალისტურ სტადიას ვერ გადაახტებოდნენ. ხოლო, ნაადრევი სოციალისტური ექსპერიმენტი მოიტანდა არა სოციალურ თავისუფლებას, არამედ სოციალურ რეაქციას, საზოგადოებრივი სიმდიდრის განადგურებას, სახალხო მეურნეობის მოშლას. ის აღიარებდა, საქართველოს როგორც ბურჟუაზიულ სახელმწიფოს, სადაც უნდა მომხდარიყო კერძო ინიციატივის ნახალისება და საწარმოო ძალთა განვითარება. ჟორდანიას მიაჩნდა, რომ მისი პარტიის პროგრამა მინიმუმ იყო დემოკრატიის დამკვიდრება, ხოლო მაქსიმუმ სოციალიზმი. მან გაანალიზა, რომ სოციალიზმის დანერგვა, მით უფრო, სწრაფი და ხისტი მეთოდებით ეკონომიკას განადგურებდა. ამიტომ აქცენტი დემოკრატიული ინსტიტუტების გამყარებაზე გააკეთა (ვაშაყმაძე, 2014).

უფრო დეტალურად რომ ჩავუღრმავდეთ როგორი რეალიზება ჰპოვა ქართველი სოციალ-დემოკრატების ხედვებმა და რა სახის დემოკრატიული გარდაქმნები განხორციელდა მათი მეშვეობით, სათითაოდ განვიხილოთ რეფორმები პოლიტიკურ და სოციალურ სფეროებში.

დემოკრატიული გარდაქმნები პოლიტიკურ სისტემაში

პოლიტიკური სისტემის რეფორმები ნოე ჟორდანიამ მოამზადა პროგრამა სახელწოდებით „სოციალ-დემოკრატია და საქართველოს ორგანიზაცია“. ეს ემყარებოდა დასავლეთ ევროპის დემოკრატიული ქვეყნების გამოცდილებათა ანალიზს. ის ამ გამოცდილებიდან საქართველოსთვის შესაფერისს არჩევდა და ქართულ სინამდვილესთან მისაღებს ეძებდა. პოლიტიკური სისტემის ახალ ფორმაზე ნოე ჟორდანიას საქართველოს დამოუკიდებლობამდე დიდი ხნით ადრე ფიქრობდა და ყველაზე მისაღებად დემოკრატიული რესპუბლიკა მიაჩნდა. სწორედ, ასე განისაზღვრა ის საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტით და შესაბამისად მთელი სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანიზაციის შინაარსიც. ქართული სოციალ-დემოკრატია, მართალია, გარკვეული პერიოდი რუსეთის მენშევიკური ფრთის ერთობას წარმოადგენდა, მაგრამ ქართველი ლიდერების პლათფორმა მთლიანად დასავლეთ ევროპის რელსებზე და დემოკრატიულ იდეებზე იდგა. მაგალითად, ნოე ჟორდანიას ინიციატივით მოხდა საქართველოს ეროვნული ყრილობის მოწვევა, რომელმაც განსაზღვრა საქართველოს მომავალი ბედი. იგი ამავე პერიოდში საქართველოს მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოს სამხარეო ცენტრის თავმჯდომარეც იყო და შეეძლო მხოლოდ მათი ყრილობის მოწვევით გამოეცხადებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობა ან განესაზღვრა ქვეყნის ბედი. მაგრამ ეს იქნებოდა ბოლშევიკური მეთოდი და ერს კლასებად გახლეჩდა. ამიტომ მან ეროვნულ ყრილობაში მოიწვია ინტელიგენცია, თავადაზნაურობა, ბურჟუაზია და სხვა პოლიტიკური, მისგან რადიკალურად განსხვავებული შეხედულებების პარტიებიც კი. ყრილობაზე წარმოდგენილი იყო 324 დელეგატი გადამწყვეტი ხმით და 19 დელეგატი სათათბირო ხმით. პოლიტიკურ პარტიებს წარმოადგენდა 67 დელეგატი, მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოებს - 15, ქალაქთა თვითმმართველობებს - 33, საგუბერნიო, სამაზრო და სათემო აღმასრულებელ კომიტეტს - 89, ქართულ ჯარს - 20, კოოპერატივებს - 8, მასწავლებელთა კავშირს - 9, პრესას - 9, კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებს - 35, ვაჭრობა-მრეწველობას და ბანკებს - 26, თავადაზნაურობას - 20, ემიგრანტებს - 6, საქართველოს ეკლესიას - 1, კათოლიკეებს და მაჰმადიანებს - 7, ებრაელებს - 3, აფხაზეთის დელეგაციას - 2 და სხვადასხვა დაწესებულებებს - 8. მიუხედავად იმისა, რომ ყრილობა რუსეთის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ იკრიბებოდა, როგორც ვხედავთ მუშათა კლასი ამჟამად უპირატესობაში არ იმყოფებოდა და მასში

მეტნაკლები თანაფარდობით იყო საქართველოს ყველა სოციალური ფენა. ამით ყოველგვარი კლასთა შორისი კონფრონტაცია მოისპო და იგი მთელი ქართველი ხალხის წარმომადგენელი გახდა. ყრილობის წევრები ერთხმად იყვნენ შეთანხმებული ქვეყნის მომავალი მმართველობის ფორმაზე - დემოკრატიულ რესპუბლიკაზე, რომლის ძირითადი პრინციპი ხალხის პოლიტიკურ თვითმმართველობას უნდა დაფუძნებოდა. შესაბამისად, ძალაუფლება უნდა განაწილებულიყო ცენტრსა და პერიფერიებს შორის, სადაც ხალხი აირჩევდა დეპუტატებს, აღმასრულებელ ორგანოებს, ადმინისტრატორებს, მოსამართლეებს და სხვ. (გურული, 1999).

ყრილობაზე გადაწყდა, რომ თავდაპირველად უნდა შექმნილიყო საკანონმდებლო ორგანო, რომელიც დააკომპლექტებდა მთავრობას. ეს უნდა ყოფილიყო ერთპალატიანი პარლამენტი ეფექტური საკანონმდებლო მუშაობისთვის და ორ წლიანი სამანდატო ვადით. ამიტომ განისაზღვრა **საარჩევნო სისტემა**, რომელიც უნდა ყოფილიყო საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული კენჭისყრით, არჩევნებში მონაწილეობის უფლება მიეცა ყველა სრულწლოვანს (20 წლის) მოქალაქეს განურჩევლად სქესისა, ეროვნების და სარწმუნოებისა (არსენიძე, 2014). ამ კანონით პირველი საპარლამენტო არჩევნები იგივე „დამფუძნებელი კრების“ არჩევნები 1919 წლის 14-16 თებერვალს ჩატარდა. ეს იყო უპრეცედენტო მოვლენა საქართველოს ისტორიაში. ქართველ ხალხს პირველად მიეცა შესაძლებლობა საკუთარი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს საკანონმდებლო არჩევნებში მიეღო მონაწილეობა. წინასაარჩევნო კამპანიაში საკმაოდ მრავალრიცხოვანი პარტიული სპექტრი მონაწილეობდა. არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ბოლშევიკურ პარტიასაც კი ჰქონდა, მაგრამ მათ არჩევნებს ბოიკოტი გამოუცხადეს (ჭუმბურიძე, 2011). სულ 15 პოლიტიკური პარტია დარეგისტრირდა, ხოლო ამომრჩევლების რაოდენობა 1,024,682 შეადგენდა. მონაწილეობა 60%-მა მიიღო ანუ 618,675, რაც უდაოდ კარგი შედეგია იმ დროის პოლიტიკური კულტურის გათვალისწინებით. პირველ ადგილზე დიდი უპირატესობით „საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია“ გავიდა და 130 ადგილიდან 102 მანდატი მოიპოვა. მან 473,638 ხმა მიიღო. მეორეზე „საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია“ 9 მანდატით და 43,649 ხმით. მესამეზე - „საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია“ 8 მანდატით და 32,475 ხმით. მეოთხეზე „საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია“ 6 მანდატით. შემდეგ პარტია „დაშნაკცუთიუნ“ 3 მანდატით. ხოლო ბოლოს „საქართველოს ეროვნული პარტია“ 2 მანდატი (საქართველოს ეროვნული არქივი, 2014). თავისი ორწლიანი მოღვაწეობის მანძილზე ასამბლეამ მიიღო კონსტიტუცია და 126 კანონი, კერძოდ, მოქალაქეობის, ადგილობრივი არჩევნების, ქვეყნის თავდაცვის, სოფლის მეურნეობის, სამართლებრივი სისტემის, ეთნიკური უმცირესობებისათვის პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ღონისძიებების შესახებ, საჯარო განათლების ეროვნული სისტემისა და სხვა კანონები ფისკალური თუ მონეტარული პოლიტიკის შესახებ, ასევე საქართველოს რკინიგზის, ვაჭრობის, შიდა პროდუქტის შესახებ და სხვა. (ლოსაბერიძე, 1998).

დემოკრატიული გარდაქმნების გვირგვინს წარმოადგენს საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ შედგენილი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის **კონსტიტუცია**, რომელიც რუსეთის მიერ ოკუპაციამდე მხოლოდ ოთხი დღით ადრე 1921 წლის 21 თებერვალს შევიდა ძალაში. ის გადმოსცემდა იმ სახელმწიფოებრობის ორგანიზაციის შინაარსს, რომელიც სოციალ-დემოკრატების ფარგლებში ფუნქციონირებდა და გამოხატავდა მის რაობას. მიუხედავად იმისა, რომ ქართული სახელმწიფოების სამი ათასწლეულის არსებობებისა ის მუდამ აბსოლუტურ მონარქიას წარმოადგენდა და პირველად დამყარდა რესპუბლიკური მმართველობა, მას ამ კუთხით იდეალურად ჰქონდა განაწილებული ძალაუფლება სამ შტოში. ეს იყო **საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო** (ინასარიძე, 1984).

უნდა ითქვას, რომ საქართველოს კონსტიტუცია წარმოადგენდა ნაზავს ფრანგული ტიპის საპარლამენტო დემოკრატიული რესპუბლიკისა და შვეიცარიული ტიპის პირდაპირი დემოკრატიის პრინციპების (მაცაბერიძე, 2008). კონსტიტუციაზე მუშაობა 1918 წლის ივნისში დაიწყო, იგი რეგულარულად იხილებოდა საკანონმდებლო ორგანოში და საბოლოოდ 1921 წლის 21 თებერვალს იქნა მიღებული. ეს ბევრ სირთულესთან იყო დაკავშირებული. ერთი, რომ არ არსებობდა არანაირი საბაზისო გარემოება და მეორე, არც ქართულ ენაზე შესამაბისი ტერმინოლოგია არ იყო. მასზე მუშაობა ფაქტიურად ცარიელი ფურცლიდან დაიწყო (ვადაჭკორია, 2001). ნოე ჟორდანიას თქმით, ეს სამი შტო იყო, სწორედ, რისი მეშვეობითაც ხალხის მმართველობა უნდა განხორციელებულიყო. მას მიაჩნდა, რომ **საკანონმდებლო ორგანო** უნდა ყოფილიყო ხალხის მიერ ისეთი მექანიზმით შეზღუდული, როგორცაა რეფერენდუმი. ამას ერთი საფრთხე ექნებოდა. შეიძლებოდა ხალხის არჩევანს შეეფერხებინა პარლამენტის მიერ შემუშავებული პროგრესული კანონპროექტები. ამიტომ რეფერენდუმები უნდა ჩატარებულიყო მხოლოდ იმ საკითხებზე, რომელიც უშუალოდ მათ ჯიბეს შეეხებოდა. ესენია გადასახადები, ფულის სისტემა, სავაჭრო ხელშეკრულებები და სხვ. რაც შეეხება **აღმასრულებელ ორგანოს**, ის ნოე ჟორდანიას ადმინისტრა-

ტორებად მიაჩნდა. ისინი არა ბატონები, არამედ ხალხის მსახურები უნდა ყოფილიყვნენ და ეკისრებოდათ ისეთი ბრძანებების შესრულება, რომელსაც შეიძლება შინაგანად არც ეთანხმებოდნენ. მათ არ უნდა ჰქონოდათ არანაირი პრეროგატივები და უნდა დამორჩილებულიყვნენ ჩვეულებრივ სისხლის სამართლის და სამოქალაქო კანონებს. და ბოლოს, **სასამართლო სისტემა** ერთგვარ ჩაგრულთა ორგანოდ მიაჩნდა ნოე ჟორდანიას. იგი აუცილებლად უნდა ყოფილიყო გამიჯნული აღმასრულებელი ორგანოსგან. ამის ერთერთი გზა იქნებოდა მოსამართლეების არჩევითობის სისტემის დანერგვა ხალხის მიერ და ისიც გარკვეული ვადით. ხალხს უფლება უნდა ჰქონოდა გაენვია უკან არჩეული მოსამართლე. თუ ადრე სასამართლო საქმეებს ის აწარმოებდა, ვისაც ფული ჰქონდა, ამიერიდან უნდა მომხდარიყო სასამართლოს წარმოების დაფინანსება იმ კუთხით, რომ ღარიბ მოსახლეობასაც შეეძლებოდა თამამად საჩივრების შეტანა (ჟორდანიას, 1918). შესაბამისად **სასამართლო სისტემის** რეფორმით პირველად საქართველოს ისტორიაში დაისვა საკითხი სასამართლო სისტემის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანისა. ამოსავალი წერტილი ძალაუფლების ცენტრსა და ხალხს შორის განაწილება უნდა ყოფილიყო. ქართველი სოციალ-დემოკრატები შვეიცარიის ერთ-ერთი კანტონის - ბერნის 1893 წლის კონსტიტუციას დაეყრდნენ, რომლის მიხედვითაც ხალხი რწმუნებულების მეშვეობით გარკვეული ვადით ირჩევდა სამოქალაქო და სისხლის სამართლის მოსამართლეებს, რომლებიც საქმეებს **ნაფიცი მსაჯულეების** თანდასწრებით განიხილავდნენ. ამას გარდა უნდა ყოფილიყო უმაღლესი სასამართლო, რომელსაც თვალყური უნდა ედევნებინა ყველა სასამართლოსთვის და განეხილა განსაკუთრებული და საკასაციო საქმეები. რეალურ პრობლემას ქმნიდა ის, რომ საქართველოში კვალიფიციური შესაბამისი კადრები არ არსებობდა და მსგავსი სისტემა ნულიდან უნდა შექმნილიყო, რადგან რუსული იმპერიის სასამართლო სისტემა ძალიან შორს იდგა მოდერნიზებული თავისუფალი ქვეყნის სასამართლოებისგან. ამიტომ ამ მიზნის მისაღწევად, 1918 წელს მიიღეს კანონი, რომლის მიხედვითაც განისაზღვრა მომრიგებელ მოსამართლეთა თანამდებობები, მისი არჩევის წესი ქალაქებისა და მაზრების მიხედვით და მოსამართლეთა ფუნქციები და მოვალეობები. ხოლო 1919 წელს შეიმუშავეს კანონი, რომლის მიხედვითაც განისაზღვრა ვეჭილობის (ადვოკატის) უფლება და ნაფიც ვეჭილთა საბჭოს არჩევის წესი. ხოლო იმავე წელს შეიქმნა „სენატი“, რომელიც სასამართლოების საქმიანობის მონეტორინგების და კანონიერების დაცვის მარეგულირებელ ინსტანციად იქნა მიჩნეული, რაც შინაარსობრივად უმაღლესი სასამართლოს ანალოგი იყო. მისი პირველ თავმჯდომარედ დამფუძნებელმა კრებამ ნაფიცი ვეჭილი დავით ხელთუფლიშვილი დაამტკიცა. ხოლო ორგანიზაციული საკითხების მოგვარება იუსტიციის სამინისტროს დაევალა, რომელიც რეფორმის დასრულების შემდეგ სენატისგან უფლება-მოვალეობებით გამიჯნული იქნებოდა (ვადაჭკორია, 2001). რაც შეეხება ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტს, ის შედგებოდა ყველა სწრულწლოვანი მოქალაქისგან განურჩევლად მისი განათლებისა და სპეციალობისა, რომლებიც ადგენდნენ ბრალდებული დამნაშავე იყო თუ არა. ხოლო მათი განაჩენის თანახმად, შესაფერის სასჯელს მოსამართლე განსაზღვრავდა. სასამართლოს გარეშე მოქალაქის დაკავება, ციხეში ჩასმა და დაჯარიმება აიკრძალა, როგორც იარაღი ადამიანთა დამონების და დამორჩილების (არსენიძე, 2014). როგორც ვხედავთ, მიუხედავად სასამართლო საკონომდებლო ბაზის არ არსებობის და კადრების სიმწირისა, სოციალ-დემოკრატებმა სახელმწიფოს სამართლებრივი სისტემის მოდერნიზაციის კუთხით მტკიცე ნაბიჯი გადადგეს.

ნოე ჟორდანიას მოხსენება „სოციალ-დემოკრატია და საქართველოს სახელმწიფო ორგანიზაცია“ სწორედ, კონსტიტუციაზე მუშაობის და ქვეყნის მართვის შინაარსზე სცემს პასუხს. მისი თქმით, ყველა სახელმწიფო იმ კლასის ინტერესებს გამოხატავს, ვინც ხელისუფლების სათავეშია. ეს შეიძლება ყოფილიყო თავადაზნაურობა, ბურჟუაზია და სხვა. ამ შემთხვევაში სახეზე გვაქვს სოციალ-დემოკრატია, რომელსაც პირველ რიგში ღარიბი ფენის ინტერესები უნდა დაეცვა, მაგრამ არა სხვა ფენების დაპირისპირების ხარჯზე, არამედ მათთან თანაცხოვრებით. უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, საქართველოს ძირითად საძირკველს შეადგენდნენ გლეხები, მუშები და ნვრილი ბურჟუაზია. ამიტომ ჟორდანიას თქმით, ერთადერთი სახელმწიფოს ფორმა, რომელიც ამ თანაცხოვრებას უმტკივნეულოდ უზრუნველყოფდა, იქნებოდა მხოლოდ რესპუბლიკური მმართველობა. თავის მხრივ იგი რესპუბლიკის სამ სახეობას გამოჰყოფდა. ესაა **პარლამენტარული, სოციალური და დემოკრატიული**. პარლამენტარულში გულისხმობდა **კონსტიტუციური მონარქიას**, სადაც მეფეს, მისი აზრით, დეკორაციის ფუნქცია აქვს. ეს წყობა ძირითადად ბურჟუაზიის ინტერესებს გამოხატავს და ხალხის ნება ანუ ადგილობრივი თვითმმართველობები იგნორირებულია. ფაქტიურად, გამოდის, რომ აბსოლუტური მონარქის როლს ძლიერი პარლამენტი და ბიუროკრატია ითავსებს, რითაც უზრუნველყოფილია ბიუროკრატთა ძალაუფლების გახანგრძლივება. **სოციალური რესპუბლიკის** ფორმა კი კერძო საკუთრებას გამოორიცხავს. ვინაიდან ქართველი დემოკრატები ესეთ რადიკალურ ნაბიჯზე არ ნავიდოდნენ, მიაჩნდათ, რომ **დემოკრატიუ-**

ლი რესპუბლიკაა ერთადერთი, რომელიც სოციალიზმთან თავსებადი იქნებოდა, ისე რომ კერძო საკუთრებაც არ იქნებოდა ხელყოფილი. ამ სისტემის პირობებში ძალაუფლება ცენტრსა და პერიფერიებს შორის არის განაწილებული. ხალხი ირჩევს არა მარტო საპარლამენტო დეპუტატებს, არამედ აღმასრულებლებს, ადმინისტრატორებს და მოსამართლეებსაც კი. შესაბამისად, ხალხი პირდაპირაა ჩართული სახელმწიფოს მართვა-გამგეობაში. ასეთ სისტემას კიდევ ერთი პლიუსი აქვს. რადგან სახელმწიფოს რეგიონები ყველაფერში არ არიან დამოკიდებულნი ცენტრალურ ხელისუფლებაზე, ცენტრში - დედაქალაქში სახელმწიფო გადატრიალება ვერ ახდენს გავლენას მთლიანად სახელმწიფო წყობაზე და ის ერთი ქალაქის მოვლენად რჩება. ხოლო კონსტიტუციური მონარქიის პირობებში ცენტრში გადატრიალება ავტომატურად ახდენს გავლენას პერიფერიებზე, რადგან ისინი ძლიერი ადგილობრივი პოლიტიკური თვითმმართველობებით არ იმართებიან. ნოე ჟორდანიას სიტყვებით „ჩვენ გვინდა ისეთი რესპუბლიკა, რომელიც უზრუნველყოფს დემოკრატიის ბატონობას ისე, რომ ცენტრალური ორგანოები არ გახდნენ ბურჟუაზიის გასაბატონებელ პოლიტიკურ იარაღად და არც ადგილობრივი ორგანოები გახდნენ პროვინციული რეაქციის ბუდედ“ (ჟორდანია, 1918).

დემოკრატიული გარდაქმნების კარგი მაგალითია 1918 წლის აგვისტოში დამტკიცებული კანონი სახელმწიფოების სტრუქტურების შესახებ, რომელიც ითვალისწინებდა საგუბერნიო, საოლქო და სამაზრო ადმინისტრაციის შტატების შექმნას. მაგრამ იმავე წელს გაუქმდა საგუბერნიო დაყოფა და ჩატარდა საერობო კრების არჩევნები და ჩამოყალიბდა **ადგილობრივი თვითმმართველობის** სისტემა სამაზრო და საქალაქო მრავალპარტიული სათათბიროებისა და გამგეობების სახით (ვადაჭკორია, 2014). ეს ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული პროექტი აღმოჩნდა. საქართველოში არსებულ ადგილობრივ თვითმმართველობებზე სოციალისტი და თეორეტიკოსი კ. კაუტსკი წერდა: „რევოლუციამ საქართველოს მოუტანა პროვინციებისა და სოფლების სრული თვითმმართველობა. ეს თვითმმართველობა შეიქმნა ცენტრალისტური ბიუროკრატიული სისტემების ადგილზე“ (ინასარიძე, 1984). ისეთი თვითმმართველი ერთეულები, როგორცაა მაზრა და თემი, სახელმწიფო მმართველი აპარატის განუყოფელი ნაწილი გახდა. ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ადგილობრივ სტრუქტურებს გარკვეული ფუნქციები გადასცა და ისე, რომ კომპეტენციები ეფექტურად და რაციონალურად გაყოფილი ყოფილიყო. კონსტიტუციით საბოლოოდ განისაზღვრა, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა არის ორგანო ადგილობრივი მმართველობისა, რომელიც განაგებს ადგილობრივ კულტურულ-საგანმანათლებლო და სამეურნეო საქმეებს; ადგილობრივი თვითმმართველობა მართვა-გამგეობის საქმეში ემორჩილება ცენტრალურ ხელისუფლებას, რომელსაც უფლება აქვს შეაჩეროს ადგილობრივი მმართველობის კანონსაწინააღმდეგო განკარგულებანი. მათი გაუქმება კი შეადგენს სასამართლოს ფუნქციას; ადგილობრივ თვითმმართველობას ენიჭება ცალკე კანონით განსაზღვრული საბიუჯეტო უფლება (ბენდიანიშვილი, 2008).

პოლიტიკურ სისტემაში დემოკრატიული გარდაქმნების კუთხით სოციალ-დემოკრატებმა ადამიანის პოლიტიკური და სამოქალაქო საქმეები უმაღლეს საფეხურზე აიყვანა და იგი კონსტიტუციით გაამყარა. ქვეყნის უმაღლესი კანონი განსაზღვრავდა **მოქალაქის უფლებებს**, რომელიც მესამე თავში იყო განსაზღვრული, როგორც **სიტყვის, ბეჭდვის ანუ პრესის, აზრის გამოხატვის თავისუფლება**. აქ ჩაინერა: „ყოველი მოქალაქე სინდისის სრული თავისუფლებით სარგებლობს. მოქალაქის დევნა და მისი პოლიტიკური თუ სამოქალაქო უფლებათა შეზღუდვა სარწმუნოების ან რწმენის გამო არ შეიძლება.“ ეს რევოლუციური მიღწევა იყო იმ მრავალი ათწლეული ბრძოლის შემდეგ, რომელიც ხალხმა თავისუფლებისთვის და ავტოკრატიასთან ბრძოლაში გაატარა. როგორც ზემოთ ვთქვით, ამ პერიოდში საქართველოში 15-მდე პოლიტიკური პარტია და მოძრაობა არსებობდა. მათ ჰქონდათ თავისი საკუთარი გაზეთები, ჟურნალები და ღიად გამოთქვამდნენ თავიანთ აზრებს ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ და სოციალურ მდგომარეობაზე, ისე რომ პირველად დადგა დრო, როდესაც თავიანთი აზრის გამო არავინ სდევნიდა (ინასარიძე, 1984).

კიდევ ერთი დემოკრატიული უფლება რაც ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა მიანიჭეს საკუთარ მოქალაქეებს იყო **შეკრების თავისუფლება**. კონსტიტუციის 33-ე მუხლი საუბრობს, რომ „საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქეთა უფლება აქვთ მთავრობის ნება დაურთველად შეიკრიბონ საჯაროთ და უიარაღოთ როგორც ჭერქვეშ ისე გარეთ“ (ინასარიძე, 1984). მსგავსი დებულება დღევანდელი საქართველოს კანონმდებლობითაც არ არის გათვალისწინებული. მართალია, დღეს არ იზღუდება თავისუფლად შეკრება, მაგრამ დემონსტრაციების გასამართად მოქალაქეებს ევალებათ სახელმწიფოს შესაბამისი დაწესებულებები გააფრთხილონ შეკრების ადგილისა და დროის შესახებ (საქართველოს კანონი „შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ“, 2013). ამას გარდა, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციის 37-ე მუხლით ინდივიდუალურ ადამიანსაც მიენიჭა უფლება პირადი ან კოლექტიური პეტიციის

სახით მიენვდინა სახელმწიფოსთვის თავისი საპროტესტო ხედვები. ხოლო 64-ე მუხლით გათვალისწინებული იყო, რომ თუ მოქალაქეები მიიჩნევდნენ ამა თუ იმ საკანონმდებლო ნორმას მიუღებლად, მათ ჰქონდათ უფლება 30,000 მოქალაქის ხელმოწერით ეს საკითხი რეფერენდუმზე გაეტანათ (ინასარიძე, 1984).

ამას გარდა მოქალაქის უფლებებში განსაზღვრული იყო თავისუფლად მიმოსვლის უფლებაც. კონსტიტუციის 30-ე მუხლში ნათქვამია: „ყოველი მოქალაქე მიმოსვლისა და ბინადრობის არჩევაში სრულიად თავისუფალია; ამ უფლების შეზღუდვა მხოლოდ სასამართლოს გადანყვეტილებით შეიძლება“ (ინასარიძე, 1984). ეს უფლება შესაძლებელია აბსოლუტურ ჭეშმარიტებად ჟღერდეს დღეს თამადეროვე თავისუფალი სახელმწიფოებისთვის, მაგრამ ფაქტია ამ უფლებას მოკლებულნი იყვნენ ადამიანები მონარქიისა და ფეოდალიზმის პერიოდში, ასევე საბჭოთა კავშირის დროს, როდესაც მოქალაქეების ბინადრობის უფლება ძალზედ შეზღუდული იყო. შესაბამისად, 1918-1921 წლების ეს დემოკრატიული გარდაქმნები უადაოდ რევოლუციური და დიდი სიახლის მატარებელი იყო იმ დროის საქართველოსთვის, რომელიც საფუძველს უყრიდა თანამედროვე განვითარებული სახელმწიფოს ფუნდამენტს.

დემოკრატიული გარდაქმნები სამოქალაქო და კულტურულ სფეროში

სეკულარიზმი

საინტერესოა რა დემოკრატიული გარდაქმნები მიმდინარეობდა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ეროვნული, ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების მიმართ. ამ პროცესებს საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე წინ უძღოდა ქართველი ლიბერალების, კერძოდ კი ილია ჭავჭავაძის შეხედულებები, რომელმაც შეცვალა რელიგიური უმცირესობების მიმართ დამოკიდებულება და თუ მანამდე ქართული ეროვნულობის განმსაზღვრელი იყო რელიგია, მის დროს ეს შეიცვალა. რელიგია, ამ შემთხვევაში კი ქრისტიანული რელიგია აღარ წარმოადგენდა ეროვნულობის განმსაზღვრელ აუცილებელ ფაქტორს, რასაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი აჭარის მუსლიმი მოსახლეობის დანარჩენ საქართველოსთან დაბრუნებამ (ოღონდ რუსეთის იმპერიის ფარგლებში), რომლებიც, ილიას თქმით, ისეთივე ქართველები იყვნენ, როგორც დანარჩენები. ის წინა პლანზე ადამიანის ღირსებას აყენებდა, ვიდრე წარმომავლობას ან აღმსარებლობას. ეს ყველაფერი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში ყოფნის დროს მომზადდა, ხოლო დამოუკიდებელი საქართველოს პირობებში ეს საკითხი საერთოდ აღარ იდგა კითხვის ნიშნის ქვეშ. ამ პერიოდში სეკულარიზმი, აღმსარებლობის თავისუფლება და ეროვნული განსხვავებულობა არ უნდა ყოფილიყო ადამიანის დემოკრატიული უფლებების განხორციელების დამაბრკოლებელი.

ზოგიერთი მკვლევარი ქართველი სოციალ-დემოკრატების ასეთ დამოკიდებულებას მათი ლიდერების ათეისტურ შეხედულებებს უკავშირებს. მაგალითად, პროფ. ვ. გურული 1918-1921 წლის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სეკულარულ პოლიტიკას საერთოდ ათეისტურსაც კი უწოდებს. აცხადებს, იმის მიუხედავად რომ თებერვლის რევოლუციის შემდეგ 1917 წლის 12 მარტს აღდგა საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალია, მან მაინც ვერ შეძლო სახელმწიფო ცხოვრებაში ტრადიციული ადგილის დაბრუნება (გურული, 2008). მაგალითად, ჟორდანიას თავის რელიგიურ გრძნობებზე ღიად საუბრობს მოგონებებში. როგორც ჩანს, ის ბავშვობაში როგორც მართლმადიდებელი ქრისტიანი ისე იზრდებოდა, იცავდა მარხვას და ეზიარებოდა. ხოლო პირველად ღმერთის არსებობაში დაეჭვდა სკოლაში იაკობ გოგებაშვილის „ბუნების კარის“ წაკითხვის შემდეგ. მისი თქმით, აღმოაჩინა, რომ ბუნებრივ მოვლენებს ჰქონდა მეცნიერული ახსნა და ზებუნებრივი მათში არაფერი იყო. თურმე წვიმა არ ყოფილა ღმერთის ცრემლები და ჭექაქუხილი წმ. გიორგის ცხენის ჭენების ხმა. აქედან გამომდინარე ეჭვი შეიტანა მეფის ხელისუფლების ლეგიტიმურობაშიც, რადგანაც მაშინდელი გავრცელებული წარმოდგენით მეფის ლეგიტიმურობა მის თითქოსდა ღვთიურ ხელდასმას უკავშირდებოდა. სემინარიაში სწავლის დროს კი ჩამოუყალიბდა მტკიცე აზრი, რომ მეფე ისეთივე გამოგონილი ავტორიტეტი იყო, როგორც ღმერთი. ეს ორივე ცნება ერთ დონეზე დააყენა, ხოლო ათეიზმი და რესპუბლიკანიზმი ერთმანეთს დაუკავშირა. მიხვდა, რომ რესპუბლიკა ყველა ადამიანისთვის უნდა ყოფილიყო და არა მხოლოდ მათთვის, ვინც უმრავლესობას წარმოადგენდა. ამიტომ, როდესაც დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ მიიღეს საქართველოს სახელმწიფო გერბი და მასზე წმინდა გიორგი გამოსახეს, ჟორდანიას წინადადებით კლერიკალიზმის თავიდან აცილების მიზნით მას ჩამოსცილდა ყველა რელიგიური ნიშანი (ჟორდანიას, 1990). ასევე, ისიდორე რამიშვილი იხსენებს, რომ ბათუმის საკვირაო სკოლაში, რომელიც ყოველდღე მუშებით ივსებოდა და წერა-კითხვიდან დაწყებული ლიტერატურის კითხვით, ისტორიით, გეოგრაფიით და ბუნებისმეტყველებით დამთავრებული ისწავლებოდა, კარლო ჩხეიძე ხელმძღვანე-

ლობდა დარვინის თეორიას, რომელიც ფართოდ იყო გაშუქებული (რამიშვილი, 2012). პროფ. გურულის თქმით, სეკულარიზაციის პოლიტიკა აყვანილი იყო ხელისუფლების პირველი პირების დონეზე. ისინი არ მონაწილეობდნენ დიდ საეკლესიო დღესასწაულებში. უფრო მეტიც, ნოე ჟორდანიამ კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ მის ლოცვებში მოხსენიების წინააღმდეგეც კი წავიდა და მასთან სადარბაზოდ მისულ კათოლიკოს-პატრიარქ ლეონიდს მხოლოდ კაბინეტიდან გასულს დაანია თანხმობა (გურული, 2008).

ჩვენი აზრით, ეს მართლაც სეკულარული პოლიტიკის გათავისების დამსახურებაა და არა რელიგიური გრძნობების გამოსატყულება. მით უფრო, რომ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას პოლიტიკური დატვირთვაც გააჩნდა და ის დამოუკიდებლობის აღდგენის გზაზე მნიშვნელოვან ნაბიჯად მიაჩნდათ ქართველ სოციალ-დემოკრატებს. ამიტომაც ქართულ ეკლესიას სერიოზულად ეხმარებოდნენ რუსეთში მყოფი ქართველი მენშევიკები კ. ჩხეიძე, ი. ნერეთელი და ზ. ავალიშვილი (გეგენავა, 2013). ამის მიუხედავად, ფაქტია, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში კათოლიკოს-პატრიარქი მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ფიგურას არ წარმოადგენდა. პროფ. გურულის დასკვნით, უმაღლესი სასულიერო ლიდერის აზრს ქვეყნის საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში არ ითვალისწინებდნენ. დაკნინდა ეკლესიის როლი მოსწავლე-ახალგაზრდობის და სტუდენტობის აღზრდის საქმეში, ქართულ ჯარში. აიკრძალა ბიბლიის სწავლება საერო სკოლებში, რადგან მას არა მეცნიერული, თეოლოგიური, არამედ რელიგიური დატვირთვის შინაარსი ჰქონდა. ამასთან, აიკრძალა საეკლესიო იერარქიის მიერ ჯარის ნაწილებში საეკლესიო ლიტურგიის ჩატარება (გურული, 2008). რვა დღით შემცირდა უქმე დღეების რაოდენობა საეკლესიო დღესასწაულების ხარჯზე (გეგენავა, 2013). ვფიქრობთ, ეს ყველაფერი, სწორედ, რეალობის რაციონალური გააზრების შედეგია და დემოკრატიული ღირებულებების კუთხით ნახტომისებური წინსვლა. რადგან ქართული სკოლები, ჯარის ნაწილები და სხვა საერო დაწესებულებები არ წარმოადგენდნენ მხოლოდ მორწმუნე ქრისტიან მართლმადიდებლებს და მათ შორის იყვნენ სხვა ეთნიკური, ეროვნული, რელიგიური თუ სხვა მსოფლმხედველობითი შეხედულებების ადამიანებიც, რომელთა დისკრიმინაციულ მდგომარეობაში ჩაყენება დაუშვებელი იქნებოდა. ეს იყო, სწორედ, გაცნობიერებული ნაციონალიზმის დაბადების შედეგი და არა შუა საუკუნეების ტომობრივი გაერთიანება. ნოე რამიშვილი მიიჩნევდა, რომ ერთა თვითგამორკვევა ხალხის ხელშია, რა დროსაც „ნება და წყალობა ღვთისა“ განდევნილია, ზევიდან ხალხის ბედის გადაჭრა უკუგდებულია და მისი სუვერენობა საქვეყნოდ აღიარებულია (რამიშვილი, 1931).

ქართველ სოციალ-დემოკრატების ცოდნა და ღირებულებულები აისახა საქართველოს პირველ კონსტიტუციაში და მთავრობის მიერ გატარებულ პოლიტიკაში, რაც მნიშვნელოვან დემოკრატიულ გარდაქმნებს წარმოადგენდა. 1920 წელს შეიმუშავეს კანონპროექტი, რომელმაც განსაზღვრა სახელმწიფოსგან ეკლესიის გამოყოფის საკითხი. მისი მიხედვით, სახელმწიფო აღარ დააფინანსებდა ეკლესიას. პირიქით, ეკლესია ვალდებული იყო სპეციალური გადასახადი ეხადა. ხოლო საკონსტიტუციო კომისია სარწმუნოებრივ საკითხებს, სწორედ, სეკულარიზმის პრინციპების დონეზე განიხილავდა. კონსტიტუციის 31-ე მუხლით, უზრუნველყოფილი იყო სინდისის თავისუფლება და იკრძალებოდა სარწმუნოების გამო მოქალაქეთა დევნა, პოლიტიკურ-სამართლებრივი უფლებების შეზღუდვა. ამავე დროს დაუშვებელი იყო რელიგიური მოტივით მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური მოვალეობის შესრულებაზე უარის თქმა, გარდა კანონით განსაზღვრული შემთხვევებისა. 143-ე მუხლით აღიარებული იქნა სარწმუნოების თანაბრობა-თანასწორობა და არავის ენიჭებოდა უპირატესობა. ხოლო 144-ე მუხლით სახელმწიფოსა და ადგილობრივ თვითმმართველობებს აეკრძალათ სარწმუნოებრივი საკითხებისთვის თანხის გაცემა (გეგენავა, 2013).

ამ ყველაფრის ფონზე სოციალ-დემოკრატებს აქტიურ წინააღმდეგობას უწევდნენ საეკლესიო პირები და მათი მომხრე პოლიტიკოსები. ისინი აპროტესტებდნენ ეკლესიის ფინანსურ და მატერიალურ შევიწროებას, თუმცა, მხარს უჭერდნენ სახელმწიფოსგან ეკლესიის გამიჯვნას, აღმსარებლობის თავისუფლებას და აფიქსირებდნენ შემწყნარებლურ პოლიტიკას სხვა რელიგიის წარმომადგენლების მიმართ (გეგენავა, 2013). მათ 1917 წელს ისიც კი გამოაცხადეს, რომ „საღვთო წერილისა და ძველი საეკლესიო თვალსაზრისის თანახმად, მმართველობის საუკეთესო ფორმა არის არა მონარქია და მეფის ინსტიტუტი, არამედ დემოკრატიული რესპუბლიკა“ (პაპუაშვილი ნ, 2011). საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II აცხადებდა „...თავი უფრო მშვენიერია, რამდენათ ის შემდგარია ფერად-ფერადი ყვავილებისაგან. ეს სავსებით შეგნებული ჰქონდათ ჩვენს წინაპრებს და ქართველი ერის ისტორია არ გვაძლევს სხვის რწმენისა და ენის დევნილობის მაგალითებს. პირიქით, აღსანიშნავია ამ მხრით ფართე თავისუფლება როგორც საერო, აგრეთვე ეკლესიურ-სარწმუნოებრივ სფეროში“ (გამყრელიძე, 2006).

ეროვნული უმცირესობები

დემოკრატიული გარდაქმნების თვალშისაცემი მაგალითია ქართველი სოციალ-დემოკრატების პოლიტიკა ეროვნული უმცირესობების მიმართ. ამ საკითხში მათ ქართველი ნაციონალისტური მოძრაობებიც ედგნენ გვერდში. ნოე ჟორდანიას ეროვნული საკითხისადმი ფრთხილი დამოკიდებულების ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება ისიც ყოფილიყო, რომ მას კარგად ჰქონდა გააზრებული საქართველოს ტერიტორიაზე ეროვნული მრავალფეროვნება. იგი ურა-პატრიოტულ რიტორიკას, პრაგმატულ პოლიტიკას ამჯობინებდა და ყველა მათგანს სოციალურ თანასწორობასა და თავისუფლებას სთავაზობდა. მისმა და მისი პარტიის ასეთმა მიდგომამ გაამართლა. არც ეროვნულ უმცირესობებს უგრძვნიათ თავი განსხვავებულად მათ წინაშე. ამიტომ იყო, რომ მაგალითად ახალქალაქში, რომლის მოსახლეობა ეთნიკურად სომხებს წარმოადგენდნენ არჩევნებში გამარჯვება არა სომხურმა ნაციონალისტურმა დაშნაკმა მიიღო, არამედ სოციალ-დემოკრატებმა. იგივე შედეგი დადგა თბილისშიც, სადაც იმ პერიოდში ეთნიკური ქართველობა უმცირესობაში იყვნენ. ნოე ჟორდანიას ამ საკითხს მათი პარტიის მსოფლმეხდველობიდან ხსნიდა: „ჩვენი ნაციონალური პოლიტიკა ნაციონალურ უმცირესობის მიმართ გამომდინარეობდა ჩვენი პოლიტიკის დოქტრინიდან, მთელი ჩვენი წარსული მოღვაწეობიდან. სოც.-დემოკრატებს იმით ქონდა გავლენა საქართველოში, რომ ყველა ერის ინტერესებს თანასწორათ ვიცავდით, ჩვენთვის არ იყო ელინი და ბარბაროსი, ყველას ელინებათ ვრაცხდით. მაგრამ ეს თეორია, ეს წარსული შეიძლება დარჩენილიყო მკვდარ სიტყვად და საქმეთ, რომ ჩვენი ქვეყნის ობიექტურ მდგომარეობას მისი გატარება არ მოეთხოვა. აუცილებელი შეიქნა შინაგანი ზავი, ერთა უმცირესობის დედა-ერთან, ქართველობასთან სოლიდარობა, ჭირში და ლხინში ერთად ყოფნა, რაიცა შესრულებულ იქნა არა ცარიელი პროპაგანდით, არამედ შესაფერი უფლებების მინიჭებით“ (ჟორდანიას, 1990).

ისეთ მნიშვნელოვან დღეს, როგორც იყო საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, საკუთარ სიტყვაში ნოე ჟორდანიამ ყურადღება, სწორედ, ეროვნულ უმცირესობებზე გაამახვილა. მისი სიტყვებით, საქართველო ისტორიის განმავლობაში იბრძოდა მხოლოდ საკუთარი თავის დაცვისთვის და არა სხვის წინააღმდეგ. „ამასთანავე იგი იბრძოდა არა მარტო ქართველთათვის, არამედ იმ ერებისათვისაც, რომელნიც მოსახლეობდნენ მის სახელმწიფოებრივ ფარგლებში... არც ერთი ერი – ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრები, თუ ჩვენი სახელმწიფოს გარე მყოფი, არ უნდა განიცდიდეს ჩვენ გამო რაიმე აღელვებას, სულიერ მტკიცეულობას და წყენას... მსურს ვიქონიოთ მეგობრული ურთიერთობა ჩვენს გარეთ და ჩვენს შორის მყოფ ერებთან. განსაკუთრებულ ყურადღებას მივაქცევთ იმ ერის დიდ ტრაგედიას, რომლის ერთი ნაწილი ჩვენს ტერიტორიაზე ცხოვრობს, ხოლო მეორე ნაწილი – ჩვენს გარეთ. ეს არის სომხობა. ძველ ანდერძს დღევანდელი ქართველობაც გაიხსენებს და სომხის ერი იმავე მფარველობას პოვებს ჩვენში, რომელსაც პოვებდა იგი ქართველ მეფეთა შორის. ჩვენ გვსურს კეთილგანწყობაში ვიყოთ ამიერკავკასიის მოსახლეობის დიდ უმრავლესობასთან - მუსულმანებთან. ჩვენ გვინდა, რომ მათ მოგვბაძონ, დაიარსონ ასეთივე სახელმწიფო და შეერთების ხელი გამოგვიწოდონ... ჩვენს სახელმწიფო ფარგლებში მოსახლეობს სხვადასხვა ერის უმცირესობა. ვაცხადებთ, რომ ეროვნული უმცირესობანი იქნებიან ისევე უფლებამოსილნი, როგორც იქნება ჩვენი სახელმწიფოს ეროვნული უმრავლესობა - ქართველობა“ (გურული, 2011).

ეროვნული უმცირესობების შესახებ დამოკიდებულება საქართველოს პირველ კონსტიტუციაშიც აისახა. მას მთლიანად მიეძღვნა მე-4 თავი და 9 მუხლი. მისი მიხედვით, საქართველოს რესპუბლიკის ყველა ეროვნულ უმცირესობას ეძლეოდა თავისუფალი სოციალ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესაძლებლობა. განსაკუთრებით მის მშობლიურ ენაზე სწავლა-განათლების მიღების და ეროვნულ-კულტურულ საქმეთა მართვა-გამგეობის უფლება. მათ ასევე კონსტიტუციით მიეცათ უფლება საკუთარ ენაზე ბეჭდვის, წერის და ლაპარაკის (მუხლი 129). უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენ არ ვსაუბრობთ 21-ე საუკუნის საქართველოზე, სადაც ეს ყველაფერი თითქოს ბუნებრივი უფლებაა. არამედ საქმე გვაქვს მე-20 საუკუნის დასაწყისთან, რა დროსაც საქართველო სულ რაღაც 2 წლის დახსნილი იყო იმ იმპერიისგან, სადაც ეროვნული უმცირესობები საკუთარი უფლებებისთვის სისხლის ფასად იბრძოდნენ. უფრო მეტიც, საქართველოს კონსტიტუციით ეროვნულ უმცირესობებს მიეცათ შესაძლებლობა შეექმნათ მათი წარმომადგენლობისგან შემდგარი ადგილობრივი თვითმმართველობის ერთეულები (თემი, ერობა, ქალაქი) და დაეარსებინათ ეროვნული კავშირი, თავის კულტურულ-განმანათლებელი საქმეების უკეთ მოსაწყობად და გასაძღოლად, მათ შორის, მათ, ვისაც ასეთი თვითმმართველობის ორგანოები არ მოეპოვებოდათ (მუხლი 130). სამოქალაქო, პოლიტიკური და კულტურული უფლებების მინიჭების გარდა საქართველოს კონსტიტუცია დიდ ყურადღებას უთმობდა მათ სწავლა-განათლებას. ეს გულისხმობდა

სკოლების დაარსებას ეროვნული შემადგენლობის პროპორციის მიხედვით (მუხლი 134), სადაც ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენელს განათლება უნდა მიეღოს მის სალაპარაკო ენაზე (მუხლი 135). ხოლო ადგილობრივი მმართველობის ფარგლებში, სადაც ერთი რომელიმე ეროვნული უმცირესობა აღემატებოდა ყველა მოქალაქეთა 20 %-ს, ამ ეროვნულ უმცირესობის მოთხოვნით მსჯელობა და საქმის წარმოება, სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დაწესებულებაში შემოღებული უნდა ყოფილიყო სახელმწიფო ენასთან ერთად მათ მშობლიურ ენაზეც (მუხლი 136). ეროვნებით არა ქართველ დეპუტატს კი, რომელმაც სახელმწიფო ენა საკმაოდ არ იცოდა, შესაძლებლობა ეძლეოდა პარლამენტში სიტყვა წარმოეთქვა საკუთარ ენაზე, რომლის სწორ თარგმანს წინასწარ წარუდგენდა პარლამენტის პრეზიდიუმს (მუხლი 137) (საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია, 1921).

როგორც ვხედავთ, დემოკრატიული გარდაქმნების პერიოდში, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღიდან, ქართველი სოციალ-დემოკრატები ქვეყნის ფუნდამენტურ პრინციპად მიიჩნევდნენ ეროვნულ თანასწორობას და უმცირესობების დანარჩენ საზოგადოებაში თავისუფალი ინტეგრაციის ისეთ შესაძლებლობას, რომლითაც უზრუნველყოფილი იქნებოდა მათი კულტურული, ეკონომიკური, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების რეალიზება.

ქალთა უფლებები

ისევე, როგორც რელიგიური და ეროვნული უმცირესობების მიმართ დემოკრატიულ გარდაქმნებს წინ უძღოდა იდეოლოგიური მომზადება, ასევე ქალთა პირველ ემანსიპაციის მოძრაობას ადგილი ჰქონდა ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში. ქალთა უფლებებისთვის ბრძოლა კიდევ უფრო გააქტიურდა მე-19 და მე-20 საუკუნეების მიჯნაზე, რასაც საზოგადოებაში სოციალ-დემოკრატიული იდეების გავრცელებამ შეუწყო ხელი. ჩვენ ვნახეთ, რომ საქართველოს კონსტიტუცია, რომელიც სრულად ასახავდა იმ დროის სოციალ-დემოკრატების ხედვებს, სქესს არანაირ მნიშვნელობას არ ანიჭებდა პოლიტიკურ და სამოქალაქო საკითხებში. ისინი ამ კუთხით სრულ თანასწორობას ქადაგებდნენ.

ქალთა ემანსიპაციის მკვლევარი ლ. გაფრინდაშვილი წერს, რომ ქართველი ქალების პოლიტიკურად გააქტიურება, სწორედ, მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან იკიდებს ფეხს. მისი დასკვნით, არსებობდა ქართული ფემინიზმის ფენომენი, რომელიც შემოსული იდეების უბრალო გადმოტანა კი არ იყო, არამედ ორგანულ საჭიროებებთან მორგება. ის არ იყო ნაძალადევი და ხელოვნური. ქალთა სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებისთვის ბრძოლას კატო მიქელაძე (1878-1942) ედგა სათავეში (გაფრინდაშვილი, 2008). მე-20 საუკუნის დასაწყისში იგი დაუახლოვდა მესამედასელებს და რევოლუციურ მოძრაობაში ჩაება. 1903 წელს იგი „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ მეშვეობით სასწავლებლად მოსკოვში პედაგოგიურ კურსებზე წავიდა, ხოლო შემდეგ ევროპაში გაემგზავრა. ბრიუსელის სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე სწავლობდა, რისი დამთავრების შემდეგაც პარიზში დასახლდა. აქ იგი საფუძვლიანად გაეცნო ქალთა მოძრაობის ევროპულ გამოცდილებას და როდესაც 1916 წელს სამშობლოში დაბრუნდა, დაიწყო თანამოაზრეთა შემოკრება და ქალის სამოქალაქო-პოლიტიკური უფლებებისათვის ბრძოლა. 1917-18 წლებში მან უკვე ჩამოაყალიბა რეგიონული ქსელი „ქალთა ლიგა“, რომელიც დასავლეთ საქართველოს ყველა რაიონის წარმომადგენელ ქალს აერთიანებდა. ამავე პერიოდში იგი გამოსცემდა და რედაქტორობდა გაზეთს „ხმა ქართველი ქალისა“, სადაც კონსოლიდირებული იყო ქალთა განმათავისუფლებელი მოძრაობისათვის საჭირო დასავლური გამოცდილება და ქართული პრობლემების მთელი პალიტრა (გაფრინდაშვილი, 2014).

მისი შეხედულებით, ქალის პოლიტიკური სტატუსის გასაუმჯობესებლად აუცილებელი იყო არსებული კულტურის ფუნდამენტური კრიტიკა. იგი დამფუძნებელი კრებისგან ითხოვდა კანონით განმტკიცებულ თანასწორუფლებიანობას. პირველ რიგში სრულ პიროვნულ და პოლიტიკურ თავისუფლებას. ჰქონოდათ არჩევნებში, როგორც ხმის, ასევე მონაწილეობის უფლება. იგი ითხოვდა თანასწორ შრომით უფლებას, სქესთა შორის სასჯელის განსხვავებულობის აღმოფხვრას, მამაკაცის ოჯახში და სამემკვიდრეო სამართალში უპირატესობის მინიჭების მოსპობას (გაფრინდაშვილი ლ., 2008). საინტერესოა ის ფაქტი, რომ იგი პროსტიტუციის აკრძალვასაც მოითხოვდა, ალბათ, იმ გარემოებით, რომ ქალი არ ყოფილიყო მამაკაცის ექსპლოატაციის საგანი.

მართალია, საქართველოში ქალთა მოძრაობები ისე ფართოდ არ ყოფილან გაშლილნი, როგორც ეს მათი წარმოშობის ადგილებში. თუმცა, ქართულ ფემინისტურ გამოსვლებს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ძირითადად პუბლიცისტური წერილებით, უკვალოდ არ ჩაუვლია და მნიშველოვანი როლი შეასრულა საქართველოს დემოკრატიულ გარდაქმნებში. უფრო კონკრეტულად კი, მათი ბრძოლის შედეგი აისა-

ხა 1918-1921 წლების პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის არჩევნებზეც, როდესაც დამფუძნებელი კრების არჩევნებში ქალებიც იღებდნენ მონაწილეობას, რაც მანამდე საქართველოში უპრეცედენტო მოვლენას წარმოადგენდა. მეტიც, კრების 130 დეპუტატიდან ხუთი იყო ქალი (ანნა სოლოლაშვილი, ლიზა ნაკაშიძე-ბოლქვაძე, მინალორა ტოროშელიძემ, ქრისტიანე (ჩიტო) შარაშიძე, ელენორა ტერ-ფარსეგოვა-მახვილაძე). ეს ყოველივე კი მნიშველოვანი გარდატეხა იყო საქართველოს დემოკრატიზაციის გზაზე და ქალსა და კაცს შორის თანასწორობის საკითხებში (გამთენაძე, 2016).

დასკვნა

1920 წელს საქართველოში განხორციელდა სოციალ-დემოკრატების საერთაშორისო გაერთიანების „მეორე ინტერნაციონალის“ ავტორიტეტი წევრების ვიზიტი, რომელსაც კ. კაუცკი ხელმძღვანელობდა (ჟვანია, 1998). მათგან ერთ-ერთი დიდი ბრიტანეთის მომავალი პრემიერ-მინისტრი რამსეი მაკდონალდი წერდა, რომ „ქართველმა სოციალისტებმა შეძლეს ის, რაც ევროპაში სახელმწიფო სათავეში მყოფმა სოციალისტებმა ვერ შეძლეს; სახელდობრ, სრული ჰარმონია სოფელსა და ქალაქს შორის. გაატარეს უმტკივნეულოდ, უკონფლიქტოდ მინის რეფორმა. უმინაწყო მინებს დაურიგეს მინები. მათ გაატარეს სოციალური კანონმდებლობა. შრომა დაედო საფუძვლად რესპუბლიკის არსებობას... თავისუფლება მიეცა კერძო ინიციატივას... მუშას, გლეხს, გუშინდელ მემამულესაც კი, ერის ყველა ნაწილს შეგნებული აქვს უდიდესი პასუხისმგებლობა. შენდება სრული დემოკრატიული სახელმწიფო სოციალისტური მთავრობის ხელმძღვანელობით... თუ ერთა თავისუფლება ცარიელი სიტყვა არ არის, თუ რომელიმე ერს ეკუთვნის თავისუფლება, ეს არის ქართველი ერი, რომელმაც დაუმტკიცა მთელ კაცობრიობას თავისი მაღალ-კულტურულობა და პოლიტიკური სიმწიფე. მე გავეცანი მის კონსტიტუციას, მის სოციალურ და ეკონომიკურ აღმშენებლობას და რაც მე იქ ვნახე, ვისურვებდი ასე მოწყობილი მენახოს ცხოვრება ჩვენს ქვეყანაში (ინასარიძე, 1984). „... აქ არ იყო არც პროლეტარიატის დიქტატურა, არც ერთი კლასის მეორე კლასის წინააღმდეგ წასისინება, არც პრესის, სიტყვის, კრებების თავისუფლების მოსპობა... თავისუფლება, პატიოსნება, უმცირესობათა უფლებების პატივისცემა - აი, საქართველოს მთავრობის პრინციპები. საქართველო როგორც ქვეყანა, მისი ხალხი საუცხოოა“ (შუბითიძე, 2003).

სამშობლოში დაბრუნებული უცხოელი პოლიტიკოსები ფართოდ აშუქებდნენ საკუთარ შთაბეჭდილებებს მსოფლიოში პირველი სოციალ-დემოკრატიული სახელმწიფოს და მისი დემოკრატიული გარდაქმნების შესახებ. ამას ხელი შეუწყო ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს დე-ფაქტო და დე-იურე აღიარებამაც 1920 წლის 7 მაისს. დამოუკიდებლობის წლებში საქართველო სულ 25-მა სახელმწიფომ ცნო. პირველი იყო თურქეთი (1918 წ.), შემდეგ გერმანია, ავსტრია, არგენტინა, იტალია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, იაპონია, ჩეხოსლოვაკია, ბელგია, პოლონეთი, შვეიცარია, რუმინეთი, ჰაიტი, ლიბერია, მექსიკა, პანამა, სიამი, ლუქსემბურგი და სხვ. (კირთაძე, 1997).

სამწუხაროა, რომ 1918-1921 წლების განმავლობაში საქართველო თითქმის მუდამ საომარ მდგომარეობაში იმყოფებოდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან ფაქტიურად ქართველი პოლიტიკოსები ანალიზებდნენ, რომ ეს დამოუკიდებლობა შესაძლოა ყოფილიყო დროებითი. მეტიც, 1920 წლიდან მათ ჰქონდათ კონკრეტული ინფორმაცია, რომ საბჭოთა რუსეთი ყველა შესაძლებლობით აპირებდა საქართველოს ოკუპაციას. ამის მიუხედავად, ქართველი პოლიტიკოსები შეუჩერებლად ატარებდნენ დემოკრატიულ რეფორმებს. ფაქტიურად კონსტიტუციაც ოკუპაციის დაწყების პერიოდში მიიღეს (ყორდანია, 1990). ეს ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ ისინი იღვწოდნენ არა კონკრეტული დღისთვის, არამედ მომავალი საქართველოსთვის. მათ სურდათ ფუნდამენტი ჩაეყარათ დემოკრატიული რესპუბლიკისთვის, რომელიც მომავალი საქართველოს ლეგიტიმური წინამორბედი იქნებოდა. ასეთ შემთხვევაში საქართველოს დე-ოკუპაციას და სახელმწიფოებრიობის აღდგენას გაცილებით ლეგიტიმური სამართლებრივი საფუძვლები ექნებოდა, ვიდრე მე-18 საუკუნეში ფეოდალური, დანაწევრებული ქვეყნის შთამომავლებს მოეთხოვათ დამოუკიდებლობა. მათ შექმნეს ის დემოკრატიული სახელმწიფო, რომელიც გახდა 21-ე საუკუნის პოლიტიკური და სამართლებრივი ფუძემდებელი.

აქედან გამომდინარე, დასკვნის სახით, თამამად შეიძლება ითქვას, ჩვენი სამეცნიერო სტატია, რომელიც წარმოადგენს აღწერილობით კვლევას, დაეფუძნა მრავალი რელევანტური წიგნის, პუბლიკაციის, გამოსვლის, განცხადების, სტატიის, ინტერვიუს ანალიზს, რის შედეგადაც მივიღეთ დასკვნამდე, რომ საქართველოში პირველი დემოკრატიული გარდაქმნები განხორციელდა 1918-1921 წლებში. ეს იყო სოციალ-დემოკრატების ეპოქა, რა დროსაც საქართველოში ფეხი მოიკიდა ევროპული მიმართული-

ბის სოციალ-დემოკრატიამ და ამ კუთხით განხორციელდა კონკრეტული რეფორმებიც. ამ პერიოდში ქართველმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა ელიტამ ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით, შეძლო აყოლოდა ევროპულ ტენდენციებს და გარკვეულწილად მოეხდინა საქართველოს დემოკრატიული გარდაქმნები. ეს გარდაქმნები შეეხო ყველას დაწყებული ხელისუფლებიდან დამთავრებული სახელმწიფოს ჩვეულებრივი წევრებით. კვლევის შედეგად გაირკვა, რომ რეფორმები განხორციელდა პოლიტიკურ და სოციალურ სფეროში. ძალაუფლება გადაიწიდა სამ შტოში. განისაზღვრა დემოკრატიული საარჩევნო სისტემა, რომელიც უნდა ყოფილიყო საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული კენჭისყრით, არჩევნებში მონაწილეობის უფლება მიეცა ყველა სრულწლოვანს (20 წლის) მოქალაქეს განურჩევლად სქესისა, ეროვნების და სარწმუნოებისა. შემუშავდა სასამართლო სისტემის ნაფიცი მსაჯულების ინსტიტუტი, შეიქმნა ადგილობრივი თვითმმართველობი, აღიარებულ იქნა მოქალაქის უფლებები, მათ შორის, სიტყვის, ბეჭდვის ანუ პრესის, აზრის გამოხატვის თავისუფლება, შეკრებისა და გადაადგილების თავისუფლება. საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის პარალელურად გატარდა სეკულარული პოლიტიკა. სახელმწიფო და ეკლესია სრულად გაემიჯნა ერთმანეთს. კონსტიტუციით უზრუნველყოფილ იქნა სინდისის თავისუფლება და აიკრძალა სარწმუნოების გამო მოქალაქეთა დევნა, პოლიტიკურ-სამართლებრივი უფლებების შეზღუდვა. ამავე დროს დაუშვებელი იყო რელიგიური მოტივით მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური მოვალეობის შესრულებაზე უარის თქმა, გარდა კანონით განსაზღვრული შემთხვევებისა. აღიარებული იქნა სარწმუნოების თანაბრობა-თანასწორობა და არავის ენიჭებოდა უპირატესობა. დემოკრატიული მიდგომები დაინერგა ეროვნული უმცირესობების მიმართაც. კონსტიტუციით დადგინდა, რომ საქართველოს რესპუბლიკის ყველა ეროვნულ უმცირესობას ეძლეოდა თავისუფალი სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესაძლებლობა. ყველა ეთნიკურ ჯგუფს მიენიჭა მშობლიურ ენაზე სწავლა-განათლების, ინფორმაციის მიღების და ეროვნულ-კულტურული, პოლიტიკურ საქმეთა მართვა-გამგეობის უფლება. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებით სრული პოლიტიკური და სამოქალაქო თავისუფლება მოიპოვეს ქალებმაც. საქართველოს კონსტიტუცია სქესს არანაირ მნიშვნელობას არ ანიჭებდა. მეტიც, პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის არჩევნებში მათ არათუ ხმის უფლება მიიღეს, არამედ პარლამენტში არჩეულ იქნა ხუთი დეპუტატი ქალი. როგორც ქართველი სოციალ-დემოკრატების მკვლევარი რ. კალანდაძე ამბობს, ცნება „დემოკრატია, მხოლოდ სახელმწიფო პოლიტიკური წყობისა მოიცავდა ასევე იდეის და პოლიტიკური მსოფლმხედველობის მნიშვნელობასაც. მას გარკვეულ წილად იდეოლოგიური ხასიათიც გააჩნდა, რაც კარგად გამოჩინდა საქართველოს პირველი რესპუბლიკის დროს, როდესაც ხელისუფლებამ დემოკრატია იდეოლოგიურ რანგში აიყვანა (კალანდაძე, 2000). ბევრს არც ესმოდა დემოკრატიული რეფორმების მნიშვნელობა და ის მხოლოდ უტოპიად, შეუფერებელ მოვლენად მიაჩნდა. მაგალითად, გენერალი მალაკელიძე თავის მოგონებებში წერს, რომ ისინი რეალურ პოლიტიკას ვერ ახორციელებდნენ, რადგან ჟორდანიას მთავრობა საუბრობდა ისეთ იდეალებზე, რომელიც მხოლოდ თეორიაში ხორცილდება და არა პრაქტიკულ პოლიტიკურ დონეზე (მალაკელიძე, 2012). ფაქტია, რომ ქართველი სოციალ-დემოკრატების რეფორმები და პოლიტიკური, სამოქალაქო, კულტურული მოდერნიზაცია ის მონაპოვარი იყო, რომელმაც ქართველი ხალხი ცივილიზებული თავისუფალი სამყაროს გვერდით დააყენა. იმის მიუხედავად, რომ პირველმა დემოკრატიულმა გარდაქმნებმა საბჭოთა ოკუპაციის გამო განვითარება ვერ ჰპოვა, მათ დიდი და აუცილებელი მიღწევები დატოვეს მომავალი დამოუკიდებელი და დემოკრატიული საქართველოსთვის.

ბიბლიოგრაფია

1. ბენდიანიშვილი, ა. (1999). საქართველოს ისტორია 1801-1921 თბილისი, განათლება.
2. გამახარია, ჯ. (2006). წმიდა აღმსარებელი ამბროსი. [dspace.nplg.gov.ge: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/11528/1/Ambrosi_Xxelaia.pdf](http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/11528/1/Ambrosi_Xxelaia.pdf)
3. გამთენაძე, ზ. (25 მარტი, 2016) . [civuscsla.wordpress.com: https://civuscsla.wordpress.com/2016/03/25/ქალთა-მოდრობა-საქართვე/](https://civuscsla.wordpress.com/2016/03/25/ქალთა-მოდრობა-საქართვე/)
4. გაფრინდაშვილი, ლ. (2008). ქართული ფემინიზმი თუ ფემინიზმი საქართველოში? ევროპული იდეების ისტორია და ქართული კულტურა. (გვ. 193-197). თბილისი, უნივერსალი.
5. გაფრინდაშვილი, ლ. (8 მაისი, 2014). [www.feminism-boell.org: http://www.feminism-boell.org/ka/2014/05/08/peminizmi-da-kalis-uplebebi-mozraoba-napiridan-centrisaken](http://www.feminism-boell.org/ka/2014/05/08/peminizmi-da-kalis-uplebebi-mozraoba-napiridan-centrisaken)

6. გეგენავა, დ. (2013). ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობების ძირითადი სამართლებრივი ასპექტები (1917-1921) და საქართველოს პირველი კონსტიტუცია. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და 1921 წლის კონსტიტუცია (გვ. 166-189). თბილისი: აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი.
7. გურული, ვ. (1995). ქართული სოციალ-დემოკრატია 1892-1904 წლებში. თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
8. გურული, ვ. (1999). ნოე ჟორდანიას პოლიტიკური პორტრეტი. თბილისი, ინტელექტი.
9. გურული, ვ. (2008). ეროვნული კონსენსუსი, სახელმწიფოებრიობა, პოლიტიკური ორიენტაცია თბილისი, უნივერსალი.
10. გურული, ვ. (2011). 1918 წლის 26 მაისი. თბილისი, უნივერსალი.
11. ვადაჭკორია, ს. (2001). ქართული სოციალ-დემოკრატია 1917-1921 წლებში. თბილისი, მეცნიერება.
12. ვაშაყმაძე, ნ. (2014). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და საერთაშორისო სოციალისტური მოძრაობა. თბილისი, უნივერსალი.
13. ინასარიძე, კ. (1984). პატარა ოქროს ხანა. მიუნხენი.
14. კალანდაძე, რ. (2000). დემოკრატია, როგორც საქართველოს პირველი რესპუბლიკის იდეოლოგია. თბილისი, მეცნიერება.
15. კაუცკი, კ. (1921). კაუცკი საქართველოს შესახებ. თავისუფალი საქართველო, გვ. 8-9.
16. კირთაძე, ნ. (1997). ევროპა და დამოუკიდებელი საქართველო (1919-1923). თბილისი, ევროპული და ამერიკული კვლევების ინსტიტუტი.
17. ლოსაბერიძე, დ. (ივნისი, 1998) ნაციონალიზმის პრობლემა საქართველოში. www.nato.int: <http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/losaberi.pdf>
18. მაცაბერიძე, მ. (2008). საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია: დემოკრატიის ქართული მოდელის ძიება. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა: სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის გამოცდილება (გვ. 20-23). თბილისი, პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი.
19. პაპუაშვილი, ნ. (2011). დემოკრატიული ღირებულებები და საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია. გაფრინდაშვილი, ლ. დემოკრატიული ღირებულებების კვალდაკვალ (გვ. 313-338). თბილისი, დობერა.
20. ფვანია, გ. (1998). ევროპა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა. თბილისი, სამშობლო.
21. ჟორდანიას, ნ. (1918). სოციალ-დემოკრატია და საქართველოს სახელმწიფო ორგანიზაცია. თბილისი, რუხაძის სტამბა.
22. ჟორდანიას, ნ. (1923). ბრძოლის საკითხები.
23. ჟორდანიას, ნ. (1933). დემოკრატია. პარიზი.
24. ჟორდანიას, ნ. (1990). რჩეული ნაწერები. თბილისი, საქართველო.
25. ჟორდანიას, ნ. (1990). ჩემი წარსული. თბილისი, სარანგი.
26. რამიშვილი, ი. (2012). მოგონებები. თბილისი, არტანუჯი.
27. რამიშვილი, ნ. (1931). დემოკრატიული სოციალიზმი. პარიზი.
28. საქართველოს ეროვნული არქივი (13 ივნისი, 2014) . [archives.gov.ge: http://www.archives.gov.ge/ge/page/1919-wlis-saqartvelos-damfudznebeli-krebis-archevnebi1](http://www.archives.gov.ge/ge/page/1919-wlis-saqartvelos-damfudznebeli-krebis-archevnebi1)
29. საქართველოს კანონი შეკრებებისა და მანიფესტაციების შესახებ (2013). [www.kharagauli.ge: http://www.kharagauli.ge/img/files/30.pdf](http://www.kharagauli.ge/img/files/30.pdf)
30. საქართველოს კონსტიტუცია (1921). <http://constitution.parliament.ge: http://constitution.parliament.ge/uploads/masalebi/1921-konstitucia.pdf>
31. შუბითიძე, ვ. (2003) ნოე ჟორდანიას პოლიტიკური შეხედულებები. თბილისი. ტექნიკური უნივერსიტეტი.
32. ჭუმბურიძე, დ. (2011). წინა საარჩევნო კამპანია და პარტიული აგიტაცია 1919 წლის საქართველოს პრესაში. (გვ. 47-54). თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
33. ჯონსი, ს. ფ. (2007). სოციალიზმი ქართულ ფერებში. თბილისი, ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა.